

УДК 338.48-51:504.61(477.81) <https://doi.org/10.31713/vs2202010>

Кушнірук Ю. С., к.геогр.н., доцент, Семенов С. С., магістрант
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, iu.s.kushniruk@nuwm.edu.ua,
semenov_az15@nuwm.edu.ua)

ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ АВТОТУРИЗМ – ПРИЧИНИ ПОПУЛЯРНОСТІ, ВПЛИВ НА ЕКОСИСТЕМУ

В статті досліджується екстремальний автотуризм та його вплив на навколишнє природне середовище. Проводиться аналіз причин популярності екстремального автотуризму. Досліджується вплив автотуризму на території природно-заповідного фонду. Пропонуються шляхи мінімізації деструктивного впливу автотуризму на екосистему заповідного урочища «Бармаківське».

Ключові слова: екстремальний автотуризм; пригодницький автотуризм; рекреаційний потенціал території; природно-заповідна територія; екосистема; заповідне урочище.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній структурі туристично-рекреаційних елементарних занять все більше місця займають екстремальні види автотуризму. Якщо раніше інтенсивно розвивався класичний автотуризм, особливо в США в середині ХХ ст., то в новому тисячолітті більш стрімко розвиваються види спортивного та екстремального автотуризму.

Автори досить широко трактують поняття екстремального та пригодницького автотуризму. Наприклад, Є. В. Вавілова вважає, що «пригодницький автотуризм поєднує всі подорожі, пов'язані з активними способами пересування й відпочинку на природі й ті, які мають на меті одержання нових вражень, поліпшення фізичної форми й досягнення спортивних результатів» [4].

Є автори, які не виділяють екстремальний або пригодницький автоавтотуризм як окремі види автотуризму, але вважають, що існують пригодницькі (екстремальні) програми. Ці програми припускають задоволення потреб людини у випробуванні своїх можливостей, у гострих переживаннях, пов'язаних з ризиком.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що проблемам розвитку автотуризму приділяється недостатня увага. Дослідження М. Б. Біржакова, В. І. Нікіфорова, А. Д. Чудновського, В. І. Гетьмана питання екстремального та спортивного автотуризму висвітлюють

лише побічно [4].

Актуальність аналізованої проблеми визначається стрімкою динамікою розвитку автотуризму в світі, що має позитивну тенденцію для економіки туристичної галузі, та тим, що саме автомобільні види екстремального та пригодницького автотуризму завдають найбільше шкоди екосистемам, в тому числі на територіях, які входять в природно-заповідний фонд.

Мета дослідження полягає в аналізі впливу автотуризму на навколишнє природне середовище та мінімізації його негативної дії.

Об'єктом дослідження є екстремальні види автотуризму.

Предметом дослідження є вплив автотуризму на навколишнє природне середовище.

Методологічною основою дослідження є теоретичні положення рекреаційної географії, рекреології, туризмології та екології.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел по даній проблематиці показує, що досить часто використовуються два основних поняття: екстремальний і пригодницький автотуризм.

Практично всі автори вважають, що пригодницький і екстремальний автотуризм – це той самий вид автотуризму, іноді навіть використовується термін «екстремальний пригодницький автотуризм». Як для екстремального, так і для пригодницького автотуризму не існує єдиного стандарту, немає чіткого визначення й немає єдиної форми для створення пригодницьких і екстремальних турів. У самому загальному варіанті пригодницьким автотуризмом прийнято називати подорожі, що використовують автотранспорт як засіб пересування та пов'язані з перебуванням у природному середовищі.

У цілому, екстремальний автотуризм можна охарактеризувати як подорожі у важкодоступні, віддалені місця (гори, печери, джунглі, пустелі й ін.) і заняття видами спорту, які сполучені із труднощами для людського організму й безпекою.

В останні роки екстремальний і пригодницький автотуризм залучає все більшу кількість мандрівників. Якщо раніше екстремальні подорожі були затребувані лише серед деяких туристів, то зараз все більше туристів, які бажають проявити себе в екстремальних умовах, займатися під час відпочинку небезпечними для життя видами спорту. У чому ж причина росту цієї популярності?

Одна з розповсюджених точок зору полягає в тім, що екстремальний автотуризм дає можливість сучасному міському жителю, що проводить більшу частину свого життя в офісі із заздалегідь розпланованим на багато днів уперед одноманітним графіком занять, позбутися від повсякденної рутини. «Часто люди страждають від того,

що в їхньому житті не вистачає нових вражень, розмаїтості життєвих подій. На відміну від інших видів автотуризму, пригодницький несумісний з роллю глядача, мандрівник у буквальному значенні своїми руками може обмацати хоча б невелику частину Землі» [4]. Таким чином, пригодницький і екстремальний автотуризм допомагає додати нових вражень у повсякденне життя городянина.

Але бурхливий розвиток екстремального автотуризму в останні десятиліття, при безперечно позитивному впливі на економічну складову туристичної галузі, завдає також чималу шкоду екосистемам тих територій, які стали найбільш популярними для деяких видів автотуризму.

При джипінгу в умовах бездоріжжя такими територіями часто стають ділянки, які входять до національних парків, біосферних, заповідників інших категорій природно-заповідного фонду тощо.

Вплив джипінгу на біорізноманіття полягає у тому, що автомобілі нищать колесами рослини та тварин; руйнують природний вигляд ландшафту; провокують ерозію (особливо на гірських дорогах). На морських пляжах, де влаштовують перегони – гніздує багато видів навколководних птахів, а в мікроводоймах Карпат (які вблід переїмають джипери та караванери) відбувається нерест і розвиток амфібій, занесених до Червоної книги України – кумки жовточеревої, тритона альпійського, тритона карпатського та саламандри плямистої.

Джипінг заборонений на території об'єктів природно-заповідного фонду низкою нормативних актів:

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» у статті 16 забороняє «пересування механічних транспортних засобів, за винятком шляхів загального користування» на території природних заповідників, у статті 18 – для заповідних зон біосферних заповідників, у статті 21 – у заповідних зонах національних природних парків, у статті 24 – у заповідних зонах регіональних ландшафтних парків а також у статті 30 – у заповідних урочищах» [1].

Доручення Міністерства охорони навколишнього природного середовища України № 12178/26/10-10 від 21.06.2010 року «Щодо обмеження шкідливої діяльності на територіях природно-заповідного фонду» доручає територіальним органам Міністерства утриматись від погодження заходів з використанням автотранспорту на природно-заповідних територіях.

Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.03.2015 № 80 «Про додаткові заходи щодо збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду», який забороняє проведення ралі та джипінгів на територіях природно-заповідного фонду [2].

На жаль, недостатність державного фінансування закладів

управління природно-заповідного фонду національного рівня призвело до неконтрольного переміщення автотранспорту на багатьох таких територіях.

Найбільш близьким до м. Рівне прикладом негативного впливу автотуризму на природно-заповідну територію є неконтрольований стихійний розвиток джипінгу в урочищі «Бармаківське», що є природно-заповідною територією місцевого значення і розташоване в межах Рівненського району, на південь від села Бармаки [3].

У 1983 році цій ділянці з метою збереження і відтворення рідкісних видів комах, які занесені в Червону книгу України, на площі 19 га створено ентомологічний заказник місцевого значення. У 2005 році категорію ентомологічного заказника змінено на категорію заповідного (лісового) урочища та збільшена площа до 22,4 га [8].

Тут зростають рослинні угруповання занесені до Зеленої книги України, регіонально рідкісні види, численні популяції малопоширених видів, є рослини, занесені в Червону книгу України. Також урочище багате на лікарські рослини.

Відповідно до законодавства України у сфері охорони природно-заповідного фонду «на території заповідного урочища заборонена будь-яка туристично-рекреаційна діяльність – як довготривалої, так і короткотривалої рекреації» [5].



Рисунок. Стихійна автостоянка на території заповідного урочища «Бармаківське»

Так, «найціннішою частиною заказника є ділянки південної експозиції з виходами крейди, із лучно-степовою рослинністю» [9]. Але саме ця ділянка використовується аматорами екстремального авто-

туризму для стихійної стоянки (рисунок). А «джипери» переміщуються і по схилах заповідного урочища. В результаті викидів в атмосферу таких речовин, як тетраетилсвинець, сірковмісних сполук та інших екоотоксикантів від автомобілів руйнується унікальна лучно-степова екосистема урочища [5; 6; 7].

Ми пропонуємо розширення рекреаційної зони «Пагорб Слави» в північному напрямку з облаштуванням під'їзних шляхів та розмічених автостоянок у віддалених від заповідного урочища місцях. В результаті буде ліквідовано загрозу природно-заповідній території Бармаківського урочища [8; 9].

Висновки. Автотуризм в Україні розвивається в основному, завдяки приватній ініціативі. Використовуються позитивні особливості цього виду туризму, такі як низький рівень коефіцієнту сезонної нерівномірності. Сезонність автотуризму в порівнянні з іншими видами не є настільки гострою проблемою. Висока транспортна доступність створює перспективи для всесезонного автотуризму.

Останнім часом розвивається технічне обслуговування й заправна мережа. Сьогодні ці питання вирішуються в Україні без особливих проблем, хоча залишає бажати кращого якості заправних матеріалів.

В Україні з'явилася й працює широка мережа оренди й прокату автомобілів. На сьогодні автопрокатна мережа в Україні надає можливість скористатися автомобілями як від провідних фірм, так і економ класу.

Підтримується за рахунок приватного сектору й супутня галузь, яка забезпечує автотуризм – готельно-ресторанна. На транзитних шляхах розташована велика кількість кафе й ресторанів, багато з них розширюються, обладнуються номерами для відпочинку, будуються мотелі, автокемпінги тощо.

На жаль, відсутність загальнодержавних програм розвитку автотуризму спричиняє, в тому числі, шкоду навколишньому середовищу, особливо небезпечну на територіях природно-заповідного фонду України. Для запобігання цьому потрібне державне регулювання таких форм автотуризму, як джипінг, ралі та караванінг. Перехід від неорганізованої форми туристично-рекреаційної діяльності до організованої дозволить, крім вирішення прямих завдань з розвитку екскурсального автотуризму на території України, також вирішити проблеми забезпечення охорони природно-заповідної території.

1. Про природно-заповідний фонд України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992. № 34. 2. Про додаткові заходи щодо збере-

ження територій та об'єктів природно-заповідного фонду : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 16 березня 2015 року № 80. **3.** Волкова Л. А., Яковишина М. С. Заповідне урочище «Бармаківське» як об'єкт навчальної польової практики. *Вісник НУВГП. Сер. Сільськогосподарські науки* : зб. наук. праць. Рівне : НУВГП, 2013. Вип. 2(62). С. 70–78. **4.** Гетьман В. І. Автотуризм чи автомобільний туризм: теорія і реальність. К. : 2011. 185 с. **5.** Кушнірук Ю. С. Рекреалогія : навч. посіб. Рівне : ФОП Рожков М. М., 2015. 148 с. **6.** Кушнірук Ю. С. Особенности использования рекреационных ресурсов Северо-Западного социально-экономического района Украины. *Moderní vymoženosti vědy 2015 : materiály XI mezinárodní vědecko-praktická konference. 27 ledna – 05 února 2015 roku. Zemědělství. Zeměpis a geologie. Ekologie.* Praha : Publishing House «Education and Science» 2015. Díl 13. S. 30–32. **7.** Кушнірук Ю. С. Оценка рекреационно-туристического потенциала природных ресурсов Ривненской области. *Aplikované vědecké novinky 2017 : materiály XIII mezinárodní vědecko-praktická konference. 22–30 cervencu 2017 roku. Geografie a geologie.* Praha : Publishing House «Education and Science», 2017. Vol. 3. S. 37–40. **8.** Кушнірук Ю. С., Рудик Н. В. Перспективи створення локального туристично-рекреаційного кластеру: «Бармаки – Пагорб Слави». *Туризм: наука, освіта, практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 50-ої річниці створення Рівненського відділу Українського географічного товариства (м. Рівне, 24–25 квітня 2020 р.) / редкол.: проф. Мошинський В. С. (голов. ред.) та ін. Рівне : НУВГП, 2020. С. 117–120. **9.** Кушнірук Ю. С., Стрихарчук К. А. Обґрунтування розробки спортивного туристично-рекреаційного комплексу «Бармаковель». *Туризм: наука, освіта, практика* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 50-ої річниці створення Рівненського відділу Українського географічного товариства (м. Рівне, 24–25 квітня 2020 р.) / редкол.: проф. Мошинський В. С. (голов. ред.) та ін. Рівне : НУВГП, 2020. С. 142–145.

REFERENCES:

1. Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy : Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1992. № 34. **2.** Pro dodatkovy zakhody shchodo zberezhennta terytorii ta obiektiv pryrodno-zapovidnogo fondu : Nakaz Ministerstva ekolohii ta pryrodnykh resursiv Ukrainy vid 16 bereznia 2015 roku № 80. **3.** Volkova L. A., Yakovyshyna M. S. Zapovidne urochyshche «Barmakivske» yak obiekt navchalnoi polovoi praktyky. *Visnyk NUVHP. Ser. Silskohospodarski nauky* : zb. nauk. prats. Rivne : NUVHP, 2013. Vyp. 2(62). S. 70–78. **4.** Hetman V. I. Avtoturyzm chy avtomobilnyi turyzm: teoriia i realnist. K. : 2011. 185 s. **5.** Kushniruk Yu. S. Rekrealohiia : navch. posib. Rivne : FOP Rozhkov M. M., 2015. 148 s. **6.** Kushniruk Yu. S. Osobennosti ispolzovaniya rekreatsionnyih resursov Severo-Zapadnogo sotsialno-ekonomicheskogo rayona Ukrainyi. *Moderní vymoženosti vědy 2015 : materiály XI mezinárodní*

vědecko-praktická konference. 27 ledna – 05 února 2015 roku. *Zemědělství. Zeměpis a geologie. Ekologie*. Praha : Publishing House «Education and Science» 2015. Díl 13. S. 30–32. **7.** Kushniruk Yu. C. Otsenka rekreatsionno-turisticheskogo potentsiala prirodnyih resursov Rivnenskoy oblasti. *Aplikované vědecké novinky 2017* : materiály XIII mezinárodní vědecko-praktická konference. 22–30 cervencu 2017 roku. *Geografie a geologie*. Praha : Publishing House «Education and Science», 2017. Vol. 3. S. 37–40. **8.** Kushniruk Yu. S., Rudyk N. V. Perspektyvy stvorennia lokalnoho turystychno-rekreatsiinoho klasteru: «Barmaky – Pahorb Slavy». *Turyzm: nauka, osvita, praktyka* : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii z nahody 50-oi richnytsi stvorennia Rivnenskoho viddilu Ukrainskoho heohrafichnoho tovarystva (m. Rivne, 24–25 kvitnia 2020 r.) / redkol.: prof. Moshynskiy V. S. (holov. red.) ta in. Rivne : NUVHP, 2020. S. 117–120. **9.** Kushniruk Yu. S., Strykharchuk K. A. Obgruntuvannia rozrobky sportyvnoho turystychno-rekreatsiinoho kompleksu «Barmakovel». *Turyzm: nauka, osvita, praktyka* : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii z nahody 50-oi richnytsi stvorennia Rivnenskoho viddilu Ukrainskoho heohrafichnoho tovarystva (m. Rivne, 24–25 kvitnia 2020 r.) / redkol.: prof. Moshynskiy V. S. (holov. red.) ta in. Rivne : NUVHP, 2020. S. 142–145.

Kushniruk Y. S., Candidate of Geographical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Semenov S. S., Graduate Student (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

EXTREME AUTO TOURISM – CAUSES OF POPULARITY, IMPACT ON THE ECOSYSTEM

The article considers aspects of the development of extreme auto tourism and its impact on the environment. The urgency of the analyzed problem is determined by the increasing popularity of motor tourism in the world, which gives impetus to the development of the tourism industry, but has a negative impact on ecosystem, including areas that are part of nature reserves. The purpose of the study is to analyze the impact of motor tourism on the environment and minimize its negative effects. The object of study are extreme types of motor tourism. The subject of the study is the impact of motor tourism on the environment. The article also analyzes the reasons for the growing popularity of extreme motor tourism in recent decades. If before extreme travel was in demand only among some tourists, now it is increasing the number of tourists who want to prove themselves in extreme conditions, to engage in life-threatening sports. The rapid

development of extreme motor tourism in recent decades, with undoubtedly a positive impact on the economic component of the tourism industry, also causes considerable damage to the ecosystems of those areas that have become the most popular for some types of motor tourism. Motor tourism is characterized by higher speed of movement between stops and parking lots, independence from weather conditions, possibility of independent formation of time of rest, and also independent definition of level of comfort necessary for high-grade rest. At the same time, motoring imposes additional responsibilities on participants not only for the safety of travel participants, but also certain requirements for the preservation of the natural environment. The article examines the impact of unorganized spontaneous jeeping on the territory of the nature reserve fund near Rivne – the protected tract "Barmakivske". Ways to minimize the negative impact of motorists on the territory of the protected tract are proposed. The transition from spontaneous tourist and recreational activities to organized will allow, in addition to solving direct problems of development of extreme motor tourism in Rivne region, also solve the problem of ensuring the protection of nature reserves of the tract "Barmakivske".

Keywords: extreme tourism; adventure tourism; auto tourism; recreational potential of the territory; nature reserve territory; ecosystem, protected tract.

Кушнирук Ю. С., к.геогр.н., доцент, Семёнов С. С., магистрант
(Национальный университет водного хозяйства и
природопользования, г. Ровно)

ЭКСТРЕМАЛЬНЫЙ АВТОТУРИЗМ – ПРИЧИНЫ ПОПУЛЯРНОСТИ, ВЛИЯНИЕ НА ЭКОСИСТЕМУ

В статье исследуется экстремальный автотуризм и его влияние на окружающую естественную среду. Проводится анализ причин популярности экстремального автотуризма. Исследуется влияние автотуризма на территории природно-заповедного фонда. Предлагаются пути минимизации деструктивного влияния автотуризма на экосистему заповедного урочища «Бармакивське».

Ключевые слова: экстремальный автотуризм; приключенческий автотуризм; рекреационный потенциал территории; природно-заповедная территория; экосистема; заповедное урочище.
